

Pratar m ė

XXI a. aktuali tapo diskusija – ar verta, o jei verta, tai kodėl reikia skaityti. Ir ne tik grožinę, bet ir mokslinę literatūrą. Šalininkai pateikia daugybę argumentų – skaitantis žmogus gali pakeisti save ir pasaulį; lavina dėmesio sutelkimą, atmintį, vaizduotę, protą bei įvairius kitus gebėjimus ir t. t. Šiame žurnalo numeryje rasite dar vieną argumentą – „taip žmogus tolsta nuo žvėries“. Tai profesoriaus Petro Bielskio išvalga, o jo rašinys šiame numeryje – paskutinis. Tad nuo jo ir siūlau pradėti pažintį su XX (jubilejiniu!) „RES HUMANITARIAE“ tomu. O jau paskui publikacijų eiliškumą rinkitės savo nuožiūra. Jei Jūsų moksliniai ar bendražmogiškieji interesai siejasi su baltų ir kaimyninių slavų tautų mitologija, etnologija, folkloristika, etnolingvistika, šis numeris bus ir naudingas, ir įdomus.

Vladimiras Kulakovas savo straipsniu nukelia mus į vikingų epochos Prūsiją. Konstatuojama, kad prūsų materialinėje kultūroje vikingų epochos pabaigą žymi bronzinių ir geležinių gaminių, padengtų sidabru, paplitimas; XIV a. Prūsijoje išplinta dirbiniai, puošti ir tradiciniais prūsų, ir kryžiuočių ženklais, o jau krikščionybės paveiktų (apsikrikštijusių) prūsų įkapėse plakiruotų dirbinių bemaž nebeaptinkama – jie išnyksta kartu su kitais svarbiausiais ikikrikščioniškojo laikotarpio įkapių požymiais.

Žydrūnas Vičinskas nuosekliai pratęsia „prūsiškąją“ šio numerio temą. Straipsnyje apžvelgiama ir verifikuojama Mato Pretorijaus veikale „Prūsijos įdomybės, arba Prūsijos regykla“ aprašyta mitinė informacija, tiesiogiai susijusi su gimtųjų bei krikštytųjų apeigomis, sykiu atskleidžiamas *Laimės*, *Laumės*, Švč. Mergelės Marijos vaidmuo paminėtuose papročiuose. Tyrimas parodė, kad M. Pretorijaus aprašyti mitiniai duomenys apie gimtuves, krikštynas yra patikimi, o žmogaus gimimo globėjos – *Laimė* / *Laumė* / Švč. Mergelė Marija – laikytinos funkcijų perėmėjomis XVII a. pabaigoje iš esmės pasibaigusiam religijų kaitos procese.

Trečiasis šio leidinio straipsnis taip pat susijęs (bent iš dalies) su Prūsija. Tiksliau – su prūsams priskiriamais XVI a. rašytiniais šaltiniais ir jų refleksijomis XVIII–XIX a. tautosakoje. Juose fiksuota medžiaga apie baltiškų

demonų vardus ir remiasi Marina Valencova, savo straipsnyje šiuos vardus gretindama su analogiškais slavų mitinių personažų vardais. Autorė siūlo naujas baltų ir slavų mitinių personažų paraleles: *Rugių boba* – *Баба Pyza (Poza)*; *Pikulas* – *pikulík*; *nelabais, nelabasis* – *nelapši, nelapszy*. Atskleistos paralelės teikia naujų duomenų slavų ir baltų etno- ir glotogenezės klausimams.

Keturi straipsniai skirti tradicinio ir šiuolaikinio folkloro žanrų analizei. Zinaida Pacholok analizuoja problemas, susijusias su užkalbėjimų žanro samprata, užkalbėjimų rinkimo istorija, publikavimu ir jų tyrimo ištakomis Rusijoje. Daugiausia dėmesio skiriama pirmajam monografiniam šio žanro tyrimui „Užkalbėjimai kaip rusų liaudies poezijos rūšis“ (*Заговори как вид русской народной поэзии*), monografijos autoriui N. V. Kruševskiui, šios monografijos vertimams į kitas kalbas ir naujiems jos leidimams. Akvilė Stankutė ir Laima Anglickienė analizuoja lietuvių kalba pasakojamus anekdotus apie žinomus žmones bei filmų ir knygų personažus. Nustatyta, kad lietuvių kalba pasakojami anekdotai apie knygų ir filmų personažus yra gerokai populiariesni nei anekdotai apie žymius žmones (politikus, šou pasaulio atstovus, sportininkus). Dažniausiai analizuojamų personažų paveikslai yra ambivalentiški, t. y. šie personažai anekdotuose gali būti vaizduojami ir neigiamai, ir teigiamai. Nadijos Gorbač straipsnio tikslas – atskleisti Palenkės regiono tapatybę, remiantis ryškiausiais pavasarinio ciklo folkloro požymiais. Palenkės regiono pavasarinio ciklo folkloro populiariausių motyvų gretinimas su kaimyninių regionų analogiškais motyvais parodė, kad Palenkės regionas laikytinas ukrainietišku. Valentinos Gončiaruk straipsnyje analizuojami ukrainiečių (Umanės srities) vestuvių papročiai, jų struktūra ir turinys bei regioninės ypatybės. Pažymėta, kad šio regiono vestuvių papročiai ir folkloras išsaugojo kelių kartų ar net epochų požymius. Autorė siūlo vestuvių papročių ir folkloro tekstų gaivinimo, grąžinimo ir populiarinimo būdus.

Dar keturi mokslo darbai skirti įvairiems slavų etninės kultūros segmentams, kurių analogai gerai žinomi ir baltams. Romanas Radovičius (Luckas, Ukraina) aptaria Polesėje užfiksuotus ir dar XX a. viduryje plačiai naudotus antropomorfinės kilmės matavimo vienetus (alkūnė, delnas, pėda, čiurna, sprindis ir kt.) bei pagal juos pagamintus matavimo įrankius. Prieinama prie išvados, kad antropomorfinės kilmės matai radosi dėl žmogaus ir jam pritaikytų gyvenamųjų pastatų parametru tapatumo.

Rusijos mokslininkai Aleksandras Kostrovas ir Jekaterina Bykova analizuoja sentikių apeiginio paveikslo luboko (лубок), rasto 2016 m. vykusioje ekspedicijoje Tuvos respublikoje, menines ypatybes, šio paveikslo meninių ypatybių santykį su XVIII–XIX a. Rusijoje žinomais analogiškais paveiksmais. Pažymima, kad XX a. sentikių apeiginio paveikslo meninės ypatybės turi sąsają su tradicinio laikotarpio analogiškais kūrniais, ikonų tapymo, rankraštinų ir spausdintų knygų iliustravimo tradicijomis, taip pat yra gerokai paveiktos šiuolaikinės kultūros. Ala Dmitrenko, remdamasi lauko tyrimų metu surinkta medžiaga, siekia nustatyti graudulinės žvakės reikšmę antropopėjinėje magijoje. Analizuojami maginiai veiksmai, kuriais XX a. antroje pusėje – XXI a. pradžioje Polesės gyventojai siekia apsaugoti tiek konkretų žmogų, tiek visą gyvenamąją bei ūkinę erdvę. Atliktas tyrimas rodo, jog kaimiškoje aplinkoje graudulinė žvakė ir XX a. pabaigoje – XXI a. pradžioje išliko svarbiu antropopėjinės magijos elementu. Nadežda Švidkaja savo straipsnyje analizuoja etnolingvistines Slaviansko apylinkių mikrotoponimų ištakas ir ypatybes. Tyrimas atskleidė, jog dauguma tokių toponimų yra tiurkiškos kilmės.

Recenzijų skiltyje dr. Vladas Gedgaudas vertina ką tik knygynuose pasirodžiusią ir didelio mokslo bei tikinčiųjų bendruomenės susidomėjimo sulaukusią mons. prof. dr. Arvydo Ramono monografiją „Krikščioniškoji eschatologija. Doktrina apie mirtį ir paskutiniuosius dalykus“.

Kronikoje rasime informacijos ir pamąstymų apie du, viena vertus – skirtingus, kita vertus – artimus savo humanistine dvasia renginius. Jūratė Grigaitienė dalijasi įspūdžiais apie Klaipėdos universiteto dėstytojų vizitą į Karaliaučių, kur vyko mokslinė konferencija, skirta Mažosios Lietuvos lietuvių literatūros ir kultūros darbininko, pirmojo lietuvių poezijos istoriko ir kritiko, vertimo teorijos kūrėjo ir lietuvių kalbos praktiko Gotfrydo Ostermejerio 300-osioms gimimo metinėms pažymėti.

Petras Bielskis civilizacijos ir kultūros sąvokų kontekste aptaria šį pusmetį Klaipėdos universiteto teatro pedagogų organizuotą tradicinį mokyklinių teatrų festivalį „Aitvarai – 2016“.

Nuo šio rašinio, jeigu pamenate, ir siūliau pradėti skaityti XX „RES HUMANITARIAE“ numerį. Nepakenks, jei kai kurias prof. P. Bielskio įžvalgas dar kartą perskaitysite ir pabaigoje. Kad ir šią – „Žmogų reikia kurti visomis galiomis...“.

Prof. dr. Rimantas Balsys